

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-18>

УДК 334.75

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ САНАТОРНО-КУРОРТНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

STRATEGIC PRIORITIES FOR THE DEVELOPMENT OF THE SANATORIUM AND RESORT FIELD OF UKRAINE

Герасименко Тетяна Володимирівнакандидат геологічних наук, доцент,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
ORCID: orcid.org/0000-0002-5437-437X**Олійник Артем Іванович**здобувач,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0494-8520>**Дідусь Анна Юріївна**здобувачка,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-1939-1147>**Herasymenko Tetiana, Oliinyk Artem, Didus Anna**
Dnipro University of Technology

У статті висвітлений стан та обґрунтована необхідність пошуку нових стратегічних напрямів діяльності санаторно-курортних комплексів України. Визначено причини падіння попиту на санаторно-курортні послуги серед звичайного населення. Наведено шляхи усунення негативних факторів розвитку санаторно-курортного комплексу, що дозволить ефективно розвивати санаторно-курортну сферу, створити доступний та ефективний ринок оздоровчих послуг для максимального задоволення попиту населення. Визначено, що зміни ділового середовища сучасних санаторно-курортних закладів, які пов'язані з розвитком конкуренції, упровадженням нових лікувально-медичних, реабілітаційних та інформаційних технологій, зумовлюють необхідність застосування нових підходів до стратегічного управління обмеженими ресурсами. Результати дослідження наголошують на необхідності взаємодії влади, бізнесу і громади, активної участі наукової, туристичної, спортивної та екологічної громадськості території, представників бізнесу та інших зацікавлених сторін у розробленні та реалізації стратегій санаторно-курортної сфери, що допоможе правильно розставити пріоритети, підвищить якість і актуальність управлінських рішень.

Ключові слова: санаторно-курортні заклади, стратегія розвитку, соціально-економічний розвиток, лікувально-оздоровчий туризм, природно-лікувальні ресурси, реабілітаційні послуги, управління, ціноутворення.

The article highlights the state and substantiated necessity of finding new strategic areas of activity of sanatorium-resort complexes of Ukraine. The reasons for the drop in demand for sanatorium-resort services among the general population have been identified. Ways to eliminate negative factors in the development of the sanatorium-resort complex are given, which will allow to effectively develop the sanatorium-resort sphere, to create an accessible and efficient market of health services for the maximum satisfaction of the population's demand. It was determined that changes in the business environment of modern sanatorium-resort facilities, which are associated with the development of competition, the introduction of new medical, rehabilitation and information technologies, necessitate the use of new approaches to the strategic management of limited resources. Strategic priorities in the field of sanatorium-resort services have been determined from the point of view of the social significance of the development of this sector in the domestic market of health-care services. Recommendations on changing the technologies of forming and providing a sanatorium-resort product have been formulated. The main elements of the management strategy in the sanatorium-resort complex have been formed. The results of the study emphasize the need for interaction between the authorities, business and the community, the active participation of the scientific, tourist, sports and environmental community of the territory, business representatives and other interested parties in the development and implementation of strategies of the sanatorium-resort sector, which will help to set priorities

correctly, increase the quality and relevance management decisions. The strategic foundations of the development of the sanatorium-resort sphere of Ukraine are proposed to create a complex system of measures, in which, in modern conditions, sanatorium-resort establishments can be considered as a significant factor of socio-economic development for the country as a whole and for its individual regions.

Key words: sanatorium-resort establishments, development strategy, socio-economic development, medical and health tourism, natural healing resources, rehabilitation services, management, pricing.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Динамічне та ефективне функціонування санаторно-курортного комплексу є одним з пріоритетних напрямів соціально-економічної політики держави, яка дозволяє зміцнити здоров'я населення, знизити навантаження на систему охорони здоров'я, визначити особливість значення України у світовому рекреаційному процесі, культурно-історичному становленні та розвитку світового суспільства.

Санаторно-курортні заклади є важливою складовою господарського комплексу держави, які здійснюють відновлення сил та покращення здоров'я населення. В Україні функціонує близько 500 санаторіїв та пансіонатів з лікуванням на 150 тис. ліжок-місць, спеціалізована мережа дитячих санаторних закладів, яка становить приблизно 40% від загальної чисельності санаторіїв і розрахована на тривале лікування та оздоровлення дітей різного віку [10].

Збереження і розвиток санаторно-курортної сфери, її матеріально-технічної бази має стати стратегічним пріоритетом державної та регіональної політики, що сприятиме мобілізації інвестиційних ресурсів і визначенню напрямів їх найбільш ефективного та раціонального використання для організації сучасного відпочинково-оздоровчого туризму в Україні у воєнний та повоєнний час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання стратегічного розвитку санаторно-курортної сфери висвітлено в наукових працях Н. М. Іванченка [4], І. Я. Мендела [7], Т. І. Ткаченка, О. Гладкого, В. Жученка [10]. Дослідження питань державного регулювання розвитку санаторно-курортної галузі розкрито в працях Н. М. Ведмідя [1], В. В. Гуменюка [3], Н. М. Коваленка [5] та інших науковців. Підвищенню конкурентоспроможності курортно-рекреаційних закладів присвячено праці Л. І. Гальківа, І. Я. Кулиняка, М. В. Гербути [2], А. А. Мазаракі [6], В. Ф. Семенова [8] та інших учених.

Формування мети статті. Метою статті є актуалізація уваги до проблем стратегічного розвитку санаторно-курортних комплексів, обґрунтування рекомендацій у частині

пріоритетів та засобів державної політики збереження інституційно-організаційного потенціалу санаторно-курортної сфери і стратегічного соціально-економічного розвитку суб'єктів відпочинково-оздоровчого туристичного бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поки що український ринок лікувально-оздоровчого туризму знаходиться у стадії формування. Санаторно-курортні заклади нерівномірно розташовані на території країни. Найбільша кількість санаторно-курортних комплексів України була розміщена на території Автономної Республіки Крим – 18%, областях: Одеській – 14%, Донецькій – 11%, Херсонській – 8%, Запорізькій, Дніпропетровській та Миколаївській – по 7 %.

Санаторно-курортна база України широко представлена такими відомими курортами, як «Миргород», «Хмільник», «Трускавець», «Моршин», «Закарпаття», «Одеса» та інші [2].

Санаторно-курортний комплекс – це сукупність на певній території різних, інтегрованих за кластерним видом установ, що задовольняють потреби в оздоровленні та рекреації населення і сформовані за оригінальною інституціональною основою.

Організація санаторно-курортного комплексу за територіальною ознакою являє собою поєднання рекреаційних ресурсів, рекреантів, закладів розміщення, місць розселення основного та обслуговуючого персоналу, підприємств інфраструктури тощо, які забезпечують відповідні умови для відпочинку і оздоровлення населення.

Для лікування та рекреації в санаторно-курортних комплексах широко застосовуються реабілітаційні програми, сучасні діагностичні та лікувальні бази, комфортні умови для проживання та харчування. В багатьох санаторіях України є басейни, сауни, косметологічні кабінети, спортивні зали з тренажерами, пляжі, використовуються SPA-процедури, Wellness-програми, широкий спектр екскурсійного та анімаційного обслуговування тощо.

Сукупність закладів санаторно-курортного комплексу складають: пансіонати з лікуванням, профільні санаторії, санаторії-профілакторії, реабілітаційні центри, будинки і пансі-

онати відпочинку та інші оздоровчі заклади. Провідна роль у санаторно-курортних комплексах закріплена за суб'єктами господарювання, що надають послуги, спрямовані на попередження втрати рекреаційної складової людського капіталу [9].

В останні роки крім оздоровчих, набувають популярності тематичні дитячі табори (спортивні, мистецькі, технічні, IT-спрямовані, військово-патріотичні тощо).

Українські санаторно-курортні заклади мають специфіку функціонування:

1) соціальна орієнтованість – націленість на забезпечення лікування та рекреації населення;

2) приналежність до медичної сфери та туризму;

3) соціально-економічну орієнтованість – запобігання втратам людського капіталу, поповнення бюджету громади, регіону, країни;

4) вплив на суміжні сфери діяльності, який проявляється у сприянні розвитку підприємництва у сфері фінансових послуг, будівництва, харчування тощо, забезпеченні доходами місцевих мешканців (заробітна плата, дивіденди, орендна плата тощо);

5) сприяють визнанню особливого значення нашої держави у світовому лікувально-рекреаційному процесі, в культурно-історичному розвитку світового суспільства;

6) підпорядкованість лікувально-рекреаційних послуг Міністерству охорони здоров'я, Міністерству економічного розвитку та торгівлі України.

Особливість санаторно-курортної послуги у методологічному аспекті полягає в тому, що вона характеризується споживчими цінностями чотирьох видів:

– по-перше, споживчими цінностями, які не є продуктами людської праці (клімат, ландшафт, флора і фауна);

– по-друге, споживчими цінностями праці, витраченими у минулому і які не приймають товарної форми (пам'ятники культури);

– по-третє, споживчими цінностями, якими користуються туристи безкоштовно, хоча вони й вимагають витрат на їх відновлення (парки, ліси, пляжі);

– по-четверте, споживчими цінностями, що виступають як товари та послуги лікувально-рекреаційного призначення.

Таким чином, можна говорити про двоїсту природу санаторно-курортної послуги: перші три види споживчих цінностей є визначальними у виборі напрямку руху рекреанта, четвертий вид характеризує санаторно-курортну

послугу як продукт праці, призначений для продажу як товар.

Як свідчить аналіз санаторно-курортних комплексів, чимало закладів країни вже мають потенціал для проведення лікувально-оздоровчого туризму, у тому числі й в'їзного, але для його сталого розвитку слід постійно оновлювати інфраструктуру, асортимент послуг, широко використовувати природно-лікувальні ресурси, професіоналізм медичних працівників тощо.

У нинішніх реаліях актуалізується завдання державної політики відносно винайдення та впровадження ефективних інструментів і засобів, здатних відновити вітчизняний санаторно-лікувальний комплекс, а також забезпечити якнайбільш широкий та активний розвиток відпочинково-оздоровчого туризму.

Основним завданням для реалізації «Стратегії розвитку туризму та курортів України на період до 2026 р.» [9] є реалізація комплексу заходів з надання природним територіям, які володіють природно-лікувальними ресурсами, статусу курортів місцевого або державного значення. Це дозволить дати поштовх розвитку сфери туризму та рекреації відповідно до міжнародних стандартів якості, підвищити прибутковість та конкурентоспроможність санаторно-курортних закладів, прискорити соціально-економічний розвиток громад та регіонів, підвищити якість життя населення, гармонійно розвивати суспільство та популяризувати Україну серед світової спільноти.

Сучасний стан санаторно-курортної сфери України можна охарактеризувати трендом зниження попиту серед звичайного населення на санаторно-курортні послуги. Це призводить до зменшення заповнюваності ліжкового фонду санаторно-курортних закладів, погіршення ефективності їх діяльності.

Основними причинами такої тенденції є:

– неспроможність населення оплачувати послуги у санаторно-курортних установах унаслідок зменшення їх реальних доходів в умовах високої інфляції та зростання вартості путівок;

– обмеженого державного фінансування соціально-лікувальних путівок Фондом соціального страхування;

– невідповідність високих цін санаторно-курортних послуг їх якості;

– відсутність ефективної державної політики, як у сфері соціальної підтримки населення, так і в напрямі економічного та податкового сприяння діяльності санаторно-курортних закладів;

– відсутність системи інформаційно-рекламного забезпечення діяльності закладів санаторно-курортної сфери та низький рівень менеджменту.

В цей же час, за останні роки (2022–2023 р.) можна відмітити суттєве підвищення попиту на санаторно-курортні послуги під час розробки індивідуальних програм реабілітації та оздоровлення для внутрішньо переміщених осіб і військовослужбовців, особливо тих, які повернулися із зони активних бойових дій та деокупованих територій.

Загальний кризовий стан медичної галузі, у тому числі санаторно-курортних закладів в Україні, слабе кадрове забезпечення, розмитість пріоритетів, низький інвестиційний потенціал, поганий зв'язок з державними замовниками, нестабільна система впровадження наукових результатів у практичну діяльність істотно стримують процеси інноваційної модернізації закладів охорони здоров'я.

Задля усунення зазначених негативних факторів розвитку санаторно-курортного комплексу доцільно:

– сформулювати основні напрямки вдосконалення управління санаторно-курортним комплексом в умовах реформування соціальної сфери;

– розробити систему сучасних форм та методів функціонування курортів обласного значення;

– організувати ефективне управління курортами обласного значення;

– підвищити доступність санаторно-курортного лікування для більшості населення країни;

– забезпечити підтримку високого (на рівні потреби) попиту та стійкої кон'юнктури, а також збереження кадрового потенціалу, матеріальної, наукової, лікувально-методичної та природної бази курортної справи;

– уточнити та оптимізувати податкову та інвестиційну політику;

– визначити принципи участі українських санаторно-курортних організацій на світовому ринку санаторно-курортних послуг.

Стратегічними пріоритетами у сфері санаторно-курортних послуг з точки зору суспільної значущості розвитку даного сектора на вітчизняному ринку є:

– зростаюча зміна ринку послуг, їх внутрішня складність;

– адаптація маркетингу санаторно-курортних послуг до вирішення нестандартних проблем споживачів та різноманітний спектр медичних послуг (персоніфікація споживчого попиту на послуги);

– орієнтація на конкуренцію у сфері санаторно-курортних послуг;

– розробка ефективних систем управління санаторно-курортним комплексом з метою забезпечення максимуму продажів.

Вирішення цих проблем дозволить ефективно розвивати санаторно-курортну сферу, створити доступний та ефективний ринок оздоровчо-лікувальних послуг для максимального задоволення попиту населення. У свою чергу, все це буде сприяти покращенню фінансового стану санаторно-курортних комплексів та подальшому розвитку санаторно-курортної інфраструктури країни [3].

Відмічені заходи у сфері політики стимулювання розвитку відпочинково-оздоровчого туризму дозволять забезпечити не лише збільшення чисельності й нарощування масштабів діяльності в туристичному, зокрема рекреаційному бізнесі, але й активізацію та розвиток віддаленого від міських агломерацій підприємництва.

Важливим напрямом реформування діяльності санаторно-курортної організації є вдосконалення структури санаторно-курортного продукту з погляду комбінації елементів, що входять до нього. Такими структурними елементами є мета поїздки, форми та класи обслуговування, склад продукту, переважне використання санаторно-курортного чинника, ставлення до оплати.

Основні особливості санаторно-курортного продукту, характерні для сучасного періоду розвитку вітчизняного санаторно-курортного комплексу представлені:

– типовим санаторним пакетом, який характеризується великою питомою вагою базових послуг (70–80%), що входять до нього і надаються підприємствами розміщення для індивідуального, а не групового напряму відпочинку, при відсутності транспортних послуг з боку туроператора (доставка та трансфер до місця розміщення) і є за своєю суттю перехідним варіантом від функціонуючої санаторної системи до сучасного єдиного ринкового туристично-рекреаційного господарства. Таке прагнення максимального включення послуг до базового пакету, характерне для більшості санаторно-курортних підприємств, призводить до його «обтяження» і знижує конкурентоспроможність вітчизняного санаторно-курортного продукту порівняно із закордонним;

– відсутністю індивідуальної складової пропозиції продукту для конкретного відпочиваючого і відповідної ціни послуг. На курор-

тах, як і раніше, діють усереднені ціни на путівки, які диференцьовані, головним чином, за умовами розміщення. Особливо це характерно для медичної складової путівки, яка є для кожного санаторно-курортного підприємства майже однаковою, незалежно від складу конкретного пакета лікувально-діагностичних послуг, отриманого рекреантом;

– надмірне збільшення складними та дорогими медичними процедурами, що прийшли з колишнього витратного механізму формування санаторної путівки, окупність яких у ринкових умовах є нерозв'язним завданням.

На основі цих особливостей запропоновано наступні рекомендації щодо зміни технологій формування та надання санаторно-курортного продукту:

– санаторно-курортним організаціям слід формувати базовий пакет із мінімальним набором послуг, одночасно розширюючи асортимент їх надання за додаткову плату;

– підприємствам санаторно-курортного комплексу необхідно приділити більше уваги індивідуалізації курортної пропозиції, пропонуючи різноманітні спеціалізовані програми, особливо це стосується медичних програм.

– з урахуванням, домінуючою нині, у вітчизняній курортології концепції відновної медицини у структурі медичних послуг потрібне впровадження значних змін. Основу медичних програм повинні скласти гнучко індивідуально мінливі за складом та тривалістю комплекси відновлювального характеру на підставі наступних принципів: оздоровча та профілактична спрямованість; укорочені курси; опора на природні фактори; привабливість для пацієнтів; індивідуальний підхід з урахуванням платоспроможного попиту відпочиваючих.

Сучасну управлінську стратегію в санаторно-курортному комплексі можна розділити на декілька елементів.

1. Визначення на певний період мети комплексу з розвитку охорони здоров'я, орієнтованого на зміцнення загального стану здоров'я населення, враховуючи інтереси всіх соціальних груп.

2. Модернізація управлінської структури охорони здоров'я на центральному і на місцевому рівнях.

3. Чітке та прозоре визначення і розподіл управлінських функцій системи охорони здоров'я між центральним керівництвом, структурами місцевого самоврядування і лікарськими закладами.

4. Координація політики, яка передбачає взаємозв'язок і узгодженість довгострокових планів і програм соціально-економічного розвитку на регіональних рівнях.

5. Ефективний моніторинг змін у системі охорони здоров'я.

6. Публічна підзвітність, яка передбачає регулярне звітування перед населенням всіх рівнів і гілок влади щодо реалізації політики у сфері охорони здоров'я.

Суть підвищення ефективності полягає в пошуку конкурентних переваг за кожним аспектом діяльності санаторно-курортного комплексу з одночасним розширенням комплексу послуг і розумним збільшенням вартості забезпечує створення ланцюга доданої вартості.

Одним із важливих факторів забезпечення сталого розвитку системи санаторно-курортних послуг є ціноутворення та політика встановлення цін на санаторно-курортні послуги. У санаторно-курортній сфері ціноутворення – це одна з найбільш складних проблем, оскільки ціна, з одного боку, формується залежно від кон'юнктури ринку, а з іншого боку – рівень цін впливає на величину попиту та пропозиції санаторно-курортних послуг.

Політика цін може розроблятися як на тривалий термін, так і пристосовуватися до умов ринку, що змінюються. Під час її розробки враховуються як зовнішні, так і внутрішні чинники. Системний підхід до аналізу проблеми дозволяє виявити з безлічі факторів ті, які найбільше впливають на процес ціноутворення. В умовах монополістичної конкуренції в аналізованому секторі економіки формування цін на санаторно-курортні послуги відбувається під впливом існуючої структури попиту, цін конкурентів та власних витрат.

В умовах монополістичної конкуренції організація санаторно-курортної сфери повинна розробляти стратегію ціноутворення та політику створення доданої вартості, оцінюючи попит споживачів, свої витрати і співвідношення ціна-якість послуг у порівнянні з конкурентами.

При кількісній оцінці попиту санаторно-курортних послуг необхідно враховувати чинник сезонності, елімінуючи його шляхом розрахунку коефіцієнтів еластичності попиту за ціною з використанням показників за одиницями сезонні періоди різних років.

При оцінці витрат, для об'єктивнішого поділу витрат на постійні та змінні доцільно використовувати метод вищої та нижчої точки завантаження за аналізований період,

розраховувати коефіцієнти реагування витрат за статтями калькуляції.

У процесі ціноутворення можливе використання методу «витрати – обсяг – прибуток» для визначення точки критичної завантаження у періоди найбільшого падіння попиту середньорічного рівня цін, що забезпечує отримання цільового прибутку. Цінова політика, яка враховує проведену оцінку попиту та витрат, особливості споживачів і конкурентів, передбачає використання різних методів ціноутворення (періодичні зміни цін, позиціонування послуг різної якості, встановлення цін з приманкою на основні послуги, орієнтація на ціни конкурентів).

Остаточне встановлення ціни провадиться в процесі індивідуальної роботи зі споживачем, що посилює важливість застосування гнучкої системи ціноутворення, зокрема використання знижок.

Для ефективного розвитку ринку санаторно-курортних послуг необхідна також координація та регулювання з боку держави. Світовий досвід та практика економічної, соціальної та політичної стабільності розвинених країн показують, що такий підхід до регулювання цього виду діяльності, а також туристичної діяльності в цілому, може дати суттєві економічні переваги та сприяти вирішенню багатьох соціальних завдань. Ринок санаторно-курортних послуг слід розвивати та регулювати на контрольованій, комплексній та стійкій основі, застосовуючи принципи розумного та ефективного планування.

Завдяки такому підходу розвиток ринку санаторно-курортних послуг, координований з розвитком туристичного ринку в цілому, може принести регіону значні економічні

вигоди, не породжуючи при цьому будь-яких серйозних екологічних та соціальних проблем і несприятливих наслідків. Активізація ролі держави у вирішенні завдання забезпечення сталого економічного зростання має поєднуватися з процесами ринкового реформування економіки, тобто необхідний синтез державного регулювання та ринкових інструментів для реалізації як короткострокових, так і довгострокових цілей економічного зростання. Сутність державної політики в галузі туризму та рекреації виражається в цілях, засобах, механізмах вироблення та реалізації. Основним завданням держави, у рамках проведеної нею політики у цій сфері, є облік, узгодження та реалізація інтересів суб'єктів туристичної індустрії та привабливості для населення.

Висновки. Санаторно-курортна справа в Україні – це невід'ємна складова системи охорони здоров'я, яка надає можливість ефективно проводити профілактику захворювань. До стратегічних основ розвитку санаторно-курортної сфери України пропонуємо створити комплексну систему заходів, при яких в сучасних умовах санаторно-курортні заклади можна розглядати як значний чинник соціально-економічного розвитку для країни загалом і для окремих її регіонів. Санаторно-курортна сфера сприяє зростанню ділової активності економіки, створенню нових робочих місць, підвищенню доходів населення. Саме ці положення і визначають необхідність пошуку нових стратегічних напрямів діяльності. На цій основі можливе зміцнення конкурентних позицій як окремих санаторно-курортних закладів, так і санаторно-курортної галузі України в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ведмідь Н. М. Санаторно-курортний комплекс як системний об'єкт наукового пізнання. *Зб. наук. пр. Черкаського державного технологічного ун-ту. Сер.: Економічні науки*. Вип. 36(1.2). Черкаси., 2017. С. 43–51.
2. Гальків Л. І., Кулиняк І. Я., Гербут М. В. Санаторно-курортна діяльність: ринок послуг санаторіїв у регіонах України. *Вісник Львівського політехнічного національного університету*. 2020. № 3. С. 18–26. URL: <http://surl.li/hjyrc>.
3. Гуменюк В. В. Державне регулювання курортно-рекреаційної сфери: монографія. Київ : Київський національний торговельно-економічний університет, 2016. 372 с.
4. Іванченко Н. М. Проблеми та перспективи розвитку рекреаційного туризму. *Ефективна економіка*. 2015. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4112>.
5. Коваленко Н.М. Прогнозування розвитку санаторно-курортної діяльності в Україні. *Схід*. 2019. № 8. С. 25–29.
6. Мазаракі А. А. Санаторно-курортні та оздоровчі підприємства: структурні параметри розвитку. *Економіка розвитку*. 2018. № 3. С. 51–55.
7. Мендела І. Я. Особливості стратегічного розвитку підприємств санаторно-курортної справи. *Карпатський край*. 2012. № 2. С. 86–89.

8. Семенов В. Ф. Фактори конкурентоспроможності курортно-рекреаційних підприємств на ринку послуг. *Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки: зб. наук. праць*. 2015. Вип. 1 (28). С. 102–105.
9. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року від 16 березня 2017 р. № 168-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#n9>
10. Ткаченко Т., Гладкий О., Жученко В. Рекреаційний туризм: диверсифікація продуктового портфеля. *Scientia Fructuosa (Вісник Київського національного торговельно-економічного університету)*. 2021. № 138 (4). С. 81–90.

REFERENCES:

1. Vedmid, N. M. (2017). Sanatorno-kurortnyy kompleks yak systemnyy obyekt naukovoho piznannya [Sanatorium-resort complex as a system object of scientific knowledge]. *Proceedings from: Ekonomichni nauky*. Cherkasy: Cherkaskyy derzhavnyy tekhnolohichnyy universytet, vol. 36 (1.2), pp. 43–51.
2. Halkiv, L. I., Kulynyak, I. YA., Herbut, M. V. (2020). Sanatorno-kurortna diyalnist: rynek posluh sanatoriyiv u rehionakh Ukrayiny [Sanatorium-resort activity: the market of sanatorium services in the regions of Ukraine]. *Visnyk Lvivskoho politekhnichnoho natsionalnoho universytetu*, vol. 3, pp. 18–26. URL: <http://surl.li/hjypc>
3. Humeniuk, V. V. (2016). Derzhavne rehulyuvannya kurortno-rekreatsiyanoi sfery: monohrafiya [State regulation of the resort and recreation sphere: monograph]. Kyiv: Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t. P. 372.
4. Ivanchenko, N. M. (2015). Problemy ta perspektyvy rozvytku rekreatsiyonoho turyzmu [Problems and prospects of the development of recreational tourism]. *Efektivna ekonomika*, vol. 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4112>
5. Kovalenko, N. M. (2019). Prohnozuvannya rozvytku sanatorno-kurortnoyi diyalnosti v Ukrayini [Forecasting the development of sanatorium-resort activity in Ukraine]. *Skhid*, vol. 8, pp. 25–29.
6. Mazaraki, A. A. (2018). Sanatorno-kurortni ta ozdorovchi pidpryyemstva: strukturni parametry rozvytku [Sanatorium-resort and wellness enterprises: structural parameters of development]. *Ekonomika rozvytku*, vol. 3, pp. 51–55.
7. Mendela, I. Ya. (2012). Osoblyvosti stratehichnoho rozvytku pidpryyemstv sanatorno-kurortnoyi spravy [Peculiarities of strategic development of sanatorium-resort enterprises]. *Karpatskyy kray*, vol. 2, pp. 86–89.
8. Semenov, V. F. (2015). Faktory konkurentospromozhnosti kurortno-rekreatsiynykh pidpryyemstv na rynku posluh [Factors of competitiveness of resort and recreation enterprises in the service market]. *Naukovyy visnyk Bukovynskoho derzhavnoho finansovo-ekonomichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 1 (28), pp. 102–105.
9. Stratehiya rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku vid 16 bereznya 2017 r. [Strategy for the development of tourism and resorts for the period until 2026] № 168-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#n9>
10. Tkachenko, T., Hladkyy, O., Zhuchenko, V. (2021). Rekreatsiyyny turyzm: dyversyfikatsiya produktovoho portfelya [Recreational tourism: diversification of the product portfolio]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelo-ekonomichnoho universytetu*, vol. 138 (4), pp. 81–90.